# ISLOM TA'LIMOTIDA INSON HUQUQLARINI HIMOYA QILISH VA JAMIYATDAGI ÕZARO MAS'ULIYAT

**BAHROMOV UMID**
ŞAHRISABZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ÕQITUVCISI

**UMAROVA FAYOZA**
ŞAHRISABZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI TALABASI
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.24440786

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada islom ta'limotida inson huquqlarini himoya qilish, inson şa'ni va qadr-qimmatini e'zozlaş hamda jamiyat a'zolari õrtasidagi õzaro mas'uliyat masalalari yoritilgan. Qur'oni Karim va hadisi şariflarda ilgari surilgan adolat, tenglik, insonparvarlik, hayot daxlsizligi, mulk huquqi va ijtimoiy hamjihatlik tamoyillari tahlil qilingan.

**Kalit sõzlar:** Islom, inson huquqlari, adolat, tenglik, mas'uliyat, Qur'oni Karim, hadis, inson qadr-qimmati, mehr-oqibat, jamiyat.

**Аннотация:** В статье рассматриваются вопросы защиты прав человека в исламском учении, уважения человеческого достоинства и взаимной ответственности членов общества. Анализируются принципы справедливости, равенства, гуманизма, неприкосновенности жизни, права собственности и общественного согласия, отражённые в Коране и хадисах.

**Ключевые слова:** ислам, права человека, справедливость, равенство, ответственность, Коран, хадисы, человеческое достоинство, милосердие, общество.

**Abstract:** This article examines the protection of human rights in Islamic teachings, respect for human dignity, and mutual responsibility within society. It analyzes the principles of justice, equality, humanism, the protection of life, property rights, and social solidarity reflected in the Holy Qur'an and Hadith.

**Keywords:** Islam, human rights, justice, equality, responsibility, Holy Qur'an, Hadith, human dignity, compassion, society.

**KIRİŞ :**Inson huquqlarini himoya qilish har qanday jamiyat taraqqiyotining muhim mezonlaridan biridir. Insonning yaşaş, erkin fikrlash, e'tiqod qilish, mulkka egalik qilish va munosib hayot keçiriş huquqlari jamiyatda adolat va barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur masalalar islom ta'limotida ham alohida õrin egallaydi.

Islom dini insonni uluğlaş, uning şa'ni va qadr-qimmatini himoya qilish, jamiyatda tenglik va adolatni qaror toptirishga katta e'tibor qaratadi. Qur'oni Karimda insonlarning turli xalq va qabilalarga ajratilgani õzaro tanişiş uchun ekani, Alloh huzurida eng hurmatli inson esa eng taqvodor kishi ekani ta'kidlanadi.[1] Bu qaraş insonlarni millati, kelib çiqişi yoki moddiy ahvoliga qarab kamsitmaslikka undaydi.



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Islom ta'limotida inson huquqlari uning jamiyat va boşqa insonlar oldidagi majburiyatlari bilan uzviy boğliq holda talqin qilinadi. Şu sababli mazkur mavzuni õrganiş insonparvarlik, õzaro hurmat va ijtimoiy mas'uliyatning ma'naviy asoslarini anglaşda muhimdir.

**Adabiyotlar tahlili va metodologiya:**Islom ta'limotida inson huquqlarini õrganişda asosiy manba Qur'oni Karim hisoblanadi. Unda inson hayotining daxlsizligi, adolat, tenglik, mulk huquqi, oilaviy munosabatlar va ehtiyojmandlarga yordam beriş masalalari yoritilgan. Ayniqsa, Niso, Moida, Hujurot va Isro suralarida insonlar õrtasidagi munosabatlarning axloqiy-huquqiy asoslari bayon etilgan.

Imom Buxoriy va Imom Muslimning hadis tõplamlarida insonlarga yaxşilik qilish, qõşnilar huquqlarini hurmat qilish, yetimlarga ğamxõrlik kõrsatiş va adolatli bõlişga oid muhim fikrlar mavjud.[2] Burhoniddin Marğinoniyning "Al-Hidoya" asarida esa oilaviy, mulkiy va ijtimoiy munosabatlarning huquqiy jihatlari yoritilgan.

Maqolani tayyorlaşda tarixiylik, qiyosiy tahlil va manbaşunoslik usullaridan foydalanildi. Qur'oni Karim va hadislardagi qaraşlar ilmiy adabiyotlar bilan qiyosiy õrganilib, islom ta'limotida inson huquqlari va õzaro mas'uliyatning mazmuni tahlil qilindi.

**Muhokama va natijalar :**Islom ta'limotida inson huquqlarini himoya qilishning asosiy mezonlaridan biri adolat hisoblanadi. Qur'oni Karimda insonlarga adolat bilan munosabatda bõliş, hatto õzaro kelişmovçilik mavjud bõlgan holatlarda ham haqiqatdan çekinmaslik buyuriladi.[3] Bu tamoyil jamiyatda insonlar õrtasidagi işonçni mustahkamlaş va nizolarning oldini olişga xizmat qiladi.

Inson hayotining daxlsizligi islom ta'limotida eng muhim qadriyatlardan biridir. Moida surasida nohaq inson õldiriş katta gunoh ekani, bir inson hayotini saqlab qoliş esa butun insoniyat hayotini saqlaşga tenglashtirilishi bayon etilgan.[4] Uşbu qaraş inson hayotiga hurmat bilan munosabatda bõliş, zõravonlik va adolatsizlikka qarşi turiş zarurligini anglatadi.

Islomda insonning mulki va moddiy manfaatlari ham himoya qilinadi. Qur'oni Karimda birovning mol-mulkini nohaq yõl bilan egallaş, firibgarlik va aldov orqali boylik orttiriş qoralanadi. Savdo-sotiqda halollik va adolatga rioya qilish talab etiladi.[5] Bu qoidalar iqtisodiy munosabatlarda işonç va mas'uliyatni mustahkamlaydi.

Ayollar va farzandlarning huquqlarini himoya qilish ham islom ta'limotining muhim jihatlaridan biridir. Qur'oni Karimda ayollarning meros oliş huquqi belgilangan, oilaviy munosabatlarda esa mehr-muhabbat va õzaro hurmatga katta e'tibor qaratilgan.[6] Ota-onaning farzandlar oldidagi asosiy vazifalaridan biri ularga yaxşi tarbiya beriş, ta'lim olişi va munosib hayot keçirişi uchun şaroit yaratisdir.

Yetimlar, keksalar va ehtiyojmand insonlarga yordam beriş islomda yuksak savobli amallardan hisoblanadi. Qur'oni Karimda yetimlarning mol-mulkini asraş, ularga yaxşilik qilish va zaif qatlamlarning manfaatlarini himoya etiş zarurligi ta'kidlangan.[7] Bu tamoyillar jamiyatda ijtimoiy adolat va õzaro yordam muhitini şakllantirişga xizmat qiladi.

Inson huquqlarini himoya qiliş va jamiyat a'zolari õrtasida õzaro mas'uliyatni qaror toptiriş har bir davr uçun dolzarb masalalardan biri bõlib kelgan. Islom ta'limoti insonni yer yuzidagi eng mukarram va aziz mavjudot sifatida e'tirof etib, uning şa'ni, qadr-qimmati hamda tabiiy huquqlarini oliy qadriyat darajasiga kõtaradi. Qur'oni Karim va hadisi şariflarda barcha insonlar kelib çiqişi, millati, irqi yoki ijtimoiy mavqeidan qat'i nazar teng ekani, ustunlik esa faqat taqvo, halollik va ezgu amallar bilan õlçanişi alohida ta'kidlanadi.

Uşbu ta'limotda insonning yaşaş, erkin fikr yuritish, e'tiqod qiliş, bilim oliş va halol mehnat orqali mulkka egalik qiliş huquqlari muqaddas sanaladi. Biror kişining hayotiga yoki mol-mulkiga nohaq tajovuz qiliş qattiq qoralanib, har bir insonning xavfsizligi va osoyişta hayot keçirişi kafolatlanadi. Şuningdek, oila



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

instituti, ayollarning meros va hurmat-e'tibor huquqlari, farzandlarning ta'lim-tarbiya oliş masalalari ham aniq axloqiy-huquqiy mezonlar asosida tartibga solingan.

Islom falsafasining eng muhim jihati şundaki, unda huquq va majburiyat bir-biridan ajralmas yaxlitlikda kõriladi. Ya'ni, har bir şaxs õz haq-huquqlarini talab qilişi bilan birga, boşqalarning huquqlarini hurmat qilişga va jamiyat oldidagi ijtimoiy burchini bajarişga mas'uldir. Qõşniçilik odoblariga rioya etiş, yetim-yesirlar, keksalar va ehtiyojmand qatlamlarga ğamxõrlik kõrsatiş, omonatga xiyonat qilmaslik hamda õzaro mehr-oqibatli bõliş jamiyatdagi barqarorlik va totuvlikning asosiy tayançidir.

Xulosa qilib aytganda, islom ta'limotidagi insonparvarlik va ijtimoiy hamjihatlik ğoyalari nafaqat diniy-axloqiy me'yor, balki umuminsoniy taraqqiyotga xizmat qiluvçi mustahkam ma'naviy poydevordir. Bu tamoyillarni teran anglaş va kundalik hayotga tatbiq etiş jamiyatda adolat, tinçlik va õzaro işonç muhitini yanada mustahkamlaşga xizmat qiladi.

Islom ta'limotida õzaro mas'uliyat faqat oilaviy munosabatlar bilan çeklanmaydi. Qõşnilarga hurmat kõrsatiş, muhtojlarga yordam beriş, omonatga xiyonat qilmaslik va boşqa insonlarga zarar yetkazmaslik ham har bir kişining axloqiy burçi hisoblanadi. Hadisi şariflarda qõşnisiga ozor bermaydigan va boşqalarga yaxşilik qiladigan insonning fazilatlari alohida ta'kidlangan.[8]

Şuningdek, islom ilm-ma'rifatga katta ahamiyat beradi. Qur'oni Karimning dastlabki nozil bõlgan oyatlarida õqiş va bilim olişga da'vat mavjud. Ilmli inson jamiyat taraqqiyotiga hissa qõşişi, õz huquq va majburiyatlarini anglaşi hamda boşqalarga nisbatan mas'uliyat bilan munosabatda bõlişi mumkin.[9]

Islom ta'limotida inson huquqlarini himoya qilish va jamiyat manfaatlarini ta'minlaş õzaro uyğun holda qaraladi. Islom huquqşunosligida din, hayot, aql, nasl va mol-mulkni muhofaza qilish şariatning asosiy maqsadlari sifatida e'tirof etiladi. Bu qaraşlar inson manfaatlarini himoya qilish va jamiyatda barqarorlikni ta'minlaşga qaratilgan.[10]

**Xulosa:**Xulosa qilib aytganda, islom ta'limotida inson huquqlarini himoya qilish va jamiyatdagi õzaro mas'uliyat masalalari muhim õrin egallaydi. Qur'oni Karim va hadisi şariflarda inson hayotining daxlsizligi, şa'ni va qadr-qimmati, mulk huquqi, oila, ta'lim hamda ijtimoiy himoya masalalari keng yoritilgan.

Islom ta'limotining muhim xususiyati şundaki, unda insonning huquqlari va majburiyatlari bir-biri bilan çambarças boğliq. Har bir inson õz huquqlaridan foydalaniş bilan birga, boşqalarning huquqlarini hurmat qilişi va jamiyat oldidagi mas'uliyatini bajarişi lozim.

Bugungi kunda uşbu qadriyatlarni õrganiş va hayotga tatbiq etiş jamiyatda tinçlik, bağrikenglik va hamjihatlikni mustahkamlaşga xizmat qiladi. Adolat, mehr-oqibat, halollik va õzaro yordam tamoyillariga amal qilish insonparvar jamiyatni şakllantirişning muhim şartidir.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qur'oni Karim. Õzbek tilidagi ma'nolar tarjimasi. – Toşkent.
2. Imom Buxoriy. Al-jome' as-sahih. – Toşkent.
3. Imom Muslim. Sahihi Muslim. – Bayrut.
4. Imom Termiziy. Sunani Termiziy. – Toşkent.
5. Marğinoniy Burhoniddin. Al-Hidoya. – Toşkent.
6. Ğazzoliy Abu Homid. Al-Mustasfo min ilm al-usul. – Bayrut.
7. Şotibiy Abu Ishoq. Al-Muvafaqot. – Bayrut.
8. Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Hadis va hayot. – Toşkent.
9. Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Tafsiri Hilol. – Toşkent.
10. Õzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toşkent, 2023.



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.